

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ
СПРАВ
ФАКУЛЬТЕТ № 2
КАФЕДРА ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА**

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни «Господарське право» вибіркового компоненту освітньої програми першого рівня вищої освіти
(Облік і оподаткування (Облікова аналітика)
Accounting and taxation (Accounting analytics)
галузь знань – 07 Управління та адміністрування; спеціальність – 071 Облік і оподаткування; спеціалізація – Поліцейські)

за темою № 15: Правове регулювання обмеження монополізму та захисту суб'єктів господарювання від недобросовісної конкуренції

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
ХНУВС

Протокол від 25.09.2023 № 8

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 2
ХНУВС

Протокол від 29.08.2023 № 7

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін

Протокол від 22.09.2023 № 8

Розглянуто на засіданні кафедри трудового та господарського права факультету № 2 ХНУВС (протокол від 28.08.2023 № 8)

Розробники:

1. Завідувач кафедри трудового та господарського права факультету № 2 ХНУВС, доктор юридичних наук, професор **Мельник К.Ю.**

2. Старший викладач кафедри трудового та господарського права факультету № 2 ХНУВС, кандидат юридичних наук **Яценко Т.П.**

3. Кандидат юридичних наук, доцент **Коваленко К.В.**

Рецензенти:

1. Професор кафедри цивільного права і процесу Донецького національного університету імені Василя Стуса, доктор юридичних наук, доцент **Амелічева Л.П.**

2. Декан факультету № 4 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор **Марчук М.І.**

План лекції

1. Поняття та значення правового регулювання захисту від недобросовісної конкуренції.
2. Поняття та значення правового регулювання обмеження монополістичної діяльності.
3. Монопольне становище та порядок його визначення.
4. Антимонопольний комітет та його компетенція.
5. Поняття та види дій, що визнаються анти конкурентними.

Рекомендована література:

Основна:

1. Господарське право України: навч. посіб.: у 2 ч. Ч. 1; за заг. ред. О. П. Гетьманець, Ю. М. Жорнокуя, О. М. Шуміла / О. П. Гетьманець, Ю. М. Жорнокуй, О. М. Шуміло та ін. – К.: Хай-Тек Прес. 2014. – 368 с.
2. Господарське право України : підручник у 2-х ч., Ч. 2 / Андрєєва О. Б., Гетманець О.П., Гришина І.І. та ін., – Х.: Харк.нац.ун-т внутр. справ, 2014. – 368 с.
3. Конституція України від 28.06.96 р. // Урядовий кур'єр. – 1996. Липень. – № 129-130.
4. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003 – № 18 (16.02.2003). – № 19-20, № 21-22, Ст. 144 (документ 436-IV, чинний, поточна редакція від 19.08.2022).
5. Господарсько-процесуальний кодекс // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 6 (11.02.92). – Ст. 56 (документ 1798-XII, чинний, поточна редакція від 07.05.2022).
6. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 3 (16.01.2003) № 40–44, Ст. 356 (документ 435-IV, чинний, поточна редакція від 01.08.2022).
7. Податковий кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 12 (02.12.2010). – № 2755-VI.
8. Кодекс України з процедур банкрутства: Верховна Рада України; Закон, Кодекс від 18.10.2018 № 2597-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 19, ст.74.
9. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю : Верховна Рада України; Закон від 06.02.2018 № 2275-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2018. – № 13. – ст.69.
10. Про захист економічної конкуренції : Верховна Рада України; Закон від 11.01.2001 № 2210-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 12. – Ст. 64.
11. Про прокуратуру : Верховна Рада України; Закон від 14.10.2014 № 1697-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 2-3. – Ст. 12.
12. Про ліцензування видів господарської діяльності : Верховна Рада

України; Закон від 02.03.2015 № 222- VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 23. – Ст. 158.

13. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні : Верховна Рада України; Закон від 22.03.2012 № 4618-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 3. – Ст. 23.

Додаткова:

14. Господарське право : навч. посіб. для підготовки до іспитів / В.С. Мілаш. – Х. : Право, 2017. – 327 с.

15. Господарське право: підручник / Д.В. Задихайло, В.М. Пашков, Р.П. Бойчук та ін.; за заг. ред. Д.В. Задихайло, В.М. Пашкова. – Х. : Право, 2012. – 696 с.

16. Апаров А.М., Онищенко О.М. Господарське право України. Підручники та навчальні посібники. Том 1: Загальна частина – К: Видавництво «Істина», 2016. – 452 с

17. Господарське законодавство України : практ. посіб. : станом на 5 лют. 2016 р.. - Київ : Центр учб. літ., 2016. - 574 с.

18. Господарські відносини. Законодавство, постанови Пленуму, узагальнення судової практики, оглядові листи : практ. посіб. / упоряд.: Л.С. Григоренко. - Київ : Центр учб. літ., 2016. - 445 с.

19. Процесуальні документи в галузях цивільно-правових, трудових, сімейних, господарських, житлових та інших відносин. Зразки, коментарі, пояснення : практ. посіб. / упоряд.: Ю.І. Руснак. - Київ : Центр учб. літ., 2016. - 401 с.

20. Господарське право (в схемах та таблицях) : навч. посіб. для студентів та аспірантів юрид. і екон. спец.. - Харків : Юрайт, 2017. - 113 с.

21. Конкурентне право України : навч. посіб.. - Київ : Ліра-К, 2017. - 378 с.

22. Господарське право : практикум. - Харків : Право, 2018. - 591 с.

23. Актуальні проблеми господарського права (Особлива частина) : навч. посіб.. - Київ : Ліра-К, 2018. - 798 с.

24. Господарське право : підручник. - Одеса : Фенікс, 2018. - 366 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Офіційний сайт Верховної Ради України [https:// www.rada.gov.ua](https://www.rada.gov.ua)

2. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України <https://www.kmu.gov.ua>

3. Офіційний сайт МВС України <https://www.mvs.gov.ua>

4. Офіційний сайт Верховного Суду України <http://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf>

5. Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського <http://www.nbuv.gov.ua>

6. Офіційний сайт Харківського національного університету внутрішніх справ <https://univd.edu.ua>

7. Харківська державна наукова бібліотека ім. В.Г. Короленко <https://korolenko.kharkov.com>

8. Юридична бібліотек [https:// www.lawanalytics.top.ua](https://www.lawanalytics.top.ua)
9. Електронний каталог наукової бібліотеки НаУКМА <https://www.library.ukma.edu.ua>
10. Інституційний репозитарій Харківського національного університету внутрішніх справ <https://library.tntu.edu.ua>

Текст лекції

1. Поняття та значення правового регулювання захисту від недобросовісної конкуренції

Економічна конкуренція є тим рушійним елементом ринкової економіки, який забезпечує баланс особистих і приватних інтересів суб'єктів ринку, формує підвалини соціальної стабільності у суспільстві. Намагаючись побудувати соціально-орієнтовану ринкову економіку, держава на конституційному рівні визнала необхідність захисту економічної конкуренції та гарантувала цей захист.

У XX ст. в економічній політиці багатьох країн світу почали активно проводитися заходи, спрямовані на стимулювання конкуренції. В розвинутих країнах світу, таких як США, Німеччина, Японія тощо, було вироблено спеціальне законодавство, спрямоване на захист конкуренції. Накопичений цими країнами досвід слугує основою для проведення іншими державами, в тому числі Україною, політики з захисту економічної конкуренції.

Зокрема, в США основу антимонопольно-конкурентного законодавства складають Закон Шермана (спрямований на захист торгівлі і промисловості від незаконних обмежень і монополій) 1890 р., Закон Клейтона від 15 жовтня 1914 р., який доповнив закони проти неправомірних обмежень і монополій, Закон про Федеральну торгову комісію від 26 вересня 1914 р. тощо. При цьому спостерігається певна спеціалізація в об'єктах правового регулювання цих нормативних актів. В основу Закону Шермана покладені антитрестівські (антимонопольні) обмеження. В Законі Клейтона суттєву увагу приділено поняттю нечесних методів у конкуренції,

Закон про заборону приватної монополії та забезпечення чесних угод регулює розвиток конкуренції в Японії; спеціальний розділ «Про антиконкурентну практику» містить Ордонанс № 86-1243 від 01.12.86 р. «Про свободу цін і конкуренції» у Франції. До антимонопольно-конкурентного законодавства Німеччини належать: Закон проти недобросовісної конкуренції, прийнятий у 1909 р., Закон про зниження цін 1933 р., Постанова про премії від 1932 р., а також Постанова про спеціальні продажі 1935 р., які і складають основу класичного німецького конкурентного права.

Виходячи із особливостей підходів до регулювання конкурентних відносин в тих чи інших країнах традиційно виділяють дві моделі конкурентного законодавства: американську та європейську. В американській моделі антитрестівське законодавство спрямоване на заборону монополій,

включає низку норм щодо захисту від недобросовісної конкуренції. Основними принципами існування антитрестівського законодавства США є «принцип заборони» та «принцип розумного підходу». Відповідно до «принципу заборони» антитрестівським законодавством забороняється вчиняти певні дії, а сам факт вчинення цих дій є підставою для застосування заходів відповідальності. Застосування в антитрестівському законодавстві принципу «розумного підходу» дозволяє суб'єктам господарювання вчиняти дії, які за формальними ознаками порушують умови чесного і добросовісного конкурентного змагання, якщо ці суб'єкти доведуть необхідність та соціально-економічні переваги такої поведінки, що будуть значно переважати негативні наслідки.

В європейській моделі основу законодавчого захисту є принцип повної і беззастережної заборони будь-яких проявів недобросовісної конкуренції. На відміну від законодавства про захист від недобросовісної конкуренції антимонопольне законодавство є більш лояльним. Зокрема, тому що монополія як стан ринку ніколи в європейських країнах не вважалася правопорушенням, а тому не заборонялася. Законодавче обмеження монополістичної діяльності базується на принципі «контролю і регулювання», відповідно до якого будь-яка економічна діяльність визнається законною, якщо не порушує права інших осіб.

Особливість формування конкурентного законодавства України полягає в тому, що процес його розвитку розпочався, коли ще не склалися ринкові відносини, за умови майже повної відсутності конкуренції на ринку, а також панування державних монополій. На першому етапі розвитку конкурентного законодавства в основу його побудови була закладена американська модель антитрестівського законодавства. Але процес формування конкурентного законодавства України виявив неефективність використання американської моделі побудови конкурентного законодавства, тому поступово розпочався перехід до європейської моделі побудови конкурентного законодавства.

Як зазначається в літературі, національне антитрестове право США разом з положеннями і правовими традиціями країн-учасниць Європейського економічного співтовариства сформувало правову систему вищого, інтеграційного рівня — конкурентне право ЄС, основні положення, принципи і підходи якого за своєю суттю були трансформовані в національну правову систему України. Оновлене антимонопольно-конкурентне законодавство в Україні є третім зрізом правового регулювання конкурентних відносин суб'єктів господарювання — «змішаною, американо-європейською моделлю».

На сьогоднішній день законодавство України, яке регулює суспільні відносини в сфері захисту економічної конкуренції, має на меті не боротьбу з монополізмом, не переслідування крупних фірм — суб'єктів господарювання, а створення і всебічну підтримку конкурентного середовища на ринку, що досягається зокрема шляхом:

- підтримки економічної конкуренції;
- визначення складів правопорушень у сфері захисту економічної конкуренції та захисту від монопольних зловживань;

— припинення, попередження та державне переслідування недобросовісних проявів конкуренції тощо.

2. Поняття та значення правового регулювання обмеження монополістичної діяльності

Антимонопольно-конкурентне законодавство виникло і розвивалося не тільки для захисту конкуренції, але й для захисту суспільства від зловживань монопольним положенням природних монополій, у яких немає конкурентів за визначенням. Крім того, захищаючи вітчизняного товаровиробника та вітчизняного споживача, законодавство повинно сприяти можливості вітчизняних товаровиробників протистояти іноземним та транснаціональним монополіям на світовому ринку, тобто бути антимонопольним на «зовнішньоекономічному фронті».

Розкриття питання про характеристики антимонопольно-конкурентного законодавства зводиться до того, які законодавчі та інші нормативно-правові акти безпосередньо регулюють конкурентні відносини.

Відповідь на це запитання полягає у визначенні предмета правового регулювання конкурентного законодавства, яким є господарські відносини, що впливають або можуть вплинути на конкуренцію. Конкурентні та антимонопольні норми присутні в законодавстві про підприємницьку діяльність, про ціноутворення, про зовнішньоекономічну діяльність, про рекламу, про цінні папери тощо. Також вони містяться в низці законів та підзаконних актів, присвячених окремим галузям економіки: зв'язку, електроенергетиці, автомобільному транспорту тощо.

Правове регулювання захисту економічної конкуренції базується на положеннях Конституції України, яка у ч. 4 ст. 13 передбачає забезпечення державою соціальної спрямованості економіки України, у ч. 3 ст. 42 встановлює обов'язок держави захищати конкуренцію в підприємницькій діяльності, забороняє зловживання монопольним становищем на ринку, обмеження конкуренції, недобросовісну конкуренцію, визначає, що види та межі монополії встановлюються законом. Відповідно до п. 8 ст. 92 Конституції виключно законами України визначаються правила конкуренції та антимонопольного регулювання, а згідно з п. 24 ст. 85 і п. 14 ст. 106 — голова Антимонопольного комітету (АМКУ) призначається та звільняється Президентом за згодою Верховної Ради України.

Важливим джерелом правового регулювання конкурентних відносин виступає ГК України. Зокрема, ст. 18 ГК України регламентує питання обмеження монополізму та сприяння змагальності у сфері господарювання, гл. 3 присвячена обмеженню монополізму та захисту суб'єктів господарювання і споживачів від недобросовісної конкуренції (ст.ст. 25-41), гл. 28 передбачає «відповідальність суб'єктів господарювання за порушення антимонопольно-конкурентного законодавства» (ст.ст. 251-257).

Спеціальне законодавство в сфері захисту економічної конкуренції можна умовно поділити на два блоки.

Перший блок стосується протидії антиконкурентній поведінці з боку суб'єктів господарювання (їхніх груп) та органів управління, які мають ринкову владу. Основними актами законодавства тут виступають положення ст.ст. 25-31 ГК України та Закону України «Про захист економічної конкуренції» від 11.01.2001 р., яким був скасований раніше діючий Закон «Про обмеження монополізму та заборону недобросовісної конкуренції в підприємницькій діяльності» від 18.02.92 р. До цього блоку входить також Закон «Про природні монополії» від 20.04.2000 р. та інші акти.

Другий блок стосується антиконкурентної поведінки суб'єктів господарювання, які не мають ринкової влади. Основу даного блоку складають положення ст.ст. 32-38 ГК України, Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 07.06.96 р., Закону «Про рекламу» в редакції від 26.04.2017 р. тощо.

Закон України «Про Антимонопольний комітет України» від 26.11.93 р. визначає правове становище антимонопольних органів на чолі з АМКУ, його склад, порядок призначення керівних працівників, його основні функції, компетенцію.

Серед законів, що містять важливі антимонопольно-конкурентні положення необхідно назвати також КУПАП в частині відповідальності за порушення антимонопольно-конкурентного законодавства згідно зі ст.ст. 164\166-1, 166-2, 166-3, 166".

Кримінальний кодекс України в ст. 228 містить відповідальність за примушення до антиконкурентних узгоджених дій, які заборонені законом, а в ст. 229 передбачається відповідальність за незаконне використання знака для товарів та послуг, фірмового найменування тощо.

Стаття 13 ЦК України встановлює, що межі здійснення цивільних прав включають і необхідність дотримання вимог антимонопольно-конкурентного законодавства.

Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.91 р., закріплює рівність правового становища вітчизняних та іноземних суб'єктів господарювання на ринках України. З метою захисту інтересів вітчизняних товаровиробників передбачається можливість застосування заходів дискримінаційного характеру щодо нерезидентів у відповідь на аналогічні дії урядів їх країн щодо українських виробників (ст. 29).

Серед міжнародних договорів України в цій сфері, як приклад, можна навести Договір про проведення узгодженої антимонопольної політики між державами-учасниками Співдружності незалежних держав, ратифікований Законом України від 16.01.2003 р.

Також антимонопольно-конкурентне законодавство включає низку підзаконних нормативно-правових актів, спрямованих на реалізацію положень вказаних законів.

Отже, антимонопольно-конкурентне законодавства — це правова форма державного регулювання ринкових відносин, сукупність нормативно-правових актів, спрямованих на встановлення правил господарювання на товарних

ринках з метою попередження, недопущення та припинення проявів монополізму та недобросовісної конкуренції, розвитку та захисту добросовісної конкуренції, а також регулювання сфери природних монополій з метою підвищення ефективності і збалансованості економічної системи України.

3. Монопольне становище та порядок його визначення

Слово «монополія» має грецьке походження (топоз — один; єдиний; роіеο — продаю). Монопольне чи домінуюче становище суб'єкта господарювання на ринку може виникати внаслідок:

а) безпосереднього регулюючого впливу держави шляхом визнання певних сфер підприємництва монополіями з метою захисту інтересів держави і суспільства, зокрема в силу об'єктивних економічних причин;

б) самостійних дій суб'єктів господарювання, пов'язаних з:
— різноманітними способами концентрації капіталів у одного чи декількох суб'єктів підприємництва (реорганізація, придбання акцій (часток, паїв), угоди тощо);

— використання більш ефективних форм організації і здійснення підприємницької діяльності і в результаті цього перемоги в конкурентній боротьбі;

— іншими методами здійснення підприємницької діяльності на основі конкуренції;

в) володіння винятковими правами на результати інтелектуальної діяльності і засоби індивідуалізації суб'єктів підприємництва (на винаходи, корисні моделі, товарні знаки та ін.).

Монополії, що утворюються внаслідок безпосереднього регулюючого впливу держави, поділяються на державні і природні.

Під державною монополією розуміється монополія, утворена у відповідності з законодавством відповідної держави, що визначає товарні межі монопольного ринку, поняття суб'єкта монополії (монополіста), норми контролю і регулювання його діяльності, а також компетенцію контролюючого органу. Наприклад, в Україні діє державна монополія на виробництво зброї та боєприпасів.

З іншого боку, відповідно до ст.1 Закону України «Про природні монополії» природна монополія — стан товарного ринку, при якому задоволення попиту на цьому ринку є більш ефективним за умови відсутності конкуренції внаслідок технологічних особливостей виробництва (у зв'язку з істотним зменшенням витрат виробництва на одиницю товару в міру збільшення обсягів виробництва), а товари (послуги), що виробляються суб'єктами природних монополій, не можуть бути замінені у споживанні іншими товарами (послугами), у зв'язку з чим попит на цьому товарному ринку менше залежить від зміни цін на ці товари (послуги), ніж попит на інші товари (послуги). Наступний вид монополій — монополії що утворюються внаслідок самостійних дій суб'єктів господарювання без безпосереднього регулюючого впливу держави. Така монополія виникає, коли один суб'єкт або декілька

суб'єктів господарювання тимчасово стають єдиними виробниками, постачальниками чи покупцями певного товару, а його конкуренти тимчасово не присутні на даному ринку внаслідок об'єктивних причин, або можуть з'явитися на даному ринку пізніше. Третім видом монополій є монополії, що виникають у результаті володіння винятковими правами. Даний вид монополії пов'язаний з володінням, використанням певним суб'єктом господарювання, виняткових прав на результати інтелектуальної діяльності і засоби індивідуалізації юридичної особи, продукції (робіт, послуг).

Відповідно до ч.1 ст. 12 Закону України від 11.01.2001 р. «Про захист економічної конкуренції», суб'єкт господарювання займає монопольне домінуюче становище на ринку товару якщо: — на цьому ринку не має жодного конкурента; він не зазнає значної конкуренції.

Важливо зазначити, що згідно з положеннями Закону України «Про захист економічної конкуренції» та конкурентного права України сама по собі наявність монопольного (домінуючого) становища суб'єкта господарювання не є протиправною поведінкою. Протиправним є зловживання вказаним становищем на ринку. Ця заборона встановлена ст. 13 та ст. 50 вказаного Закону.

Під зловживанням монопольним (домінуючим) становищем на ринку Закон розуміє дії або бездіяльність суб'єкта господарювання, який займає монопольне (домінуюче) становище на ринку, що призвели або можуть призвести до недопущення, усунення чи обмеження конкуренції або ущемлення інтересів інших суб'єктів господарювання чи споживачів, які були б неможливими за умови існування значної конкуренції на ринку.

Недопущення конкуренції передбачає створення такої ситуації, коли підвищуються бар'єри входження на ринок потенційних конкурентів або створюються умови, відповідно до яких суб'єкти господарювання, що працюють на одному ринку з об'єктивних причин, не конкурують. У цьому випадку недопущення конкуренції може мати місце на тому ринку, на якому конкуренції не було.

Під усуненням конкуренції необхідно розуміти повне або суттєве припинення змагальності між конкурентами, внаслідок чого покупці (продавці) позбавляються можливості вибирати між продавцями (покупцями).

А обмеження конкуренції відбувається у разі зменшення впливу визначених для конкуренції чинників, внаслідок виникнення або посилення у відповідних суб'єктів господарювання ринкової влади, яке характеризується у кожному конкретному випадку відповідними якісними і кількісними показниками.

До конкретних видів зловживання монопольним становищем на ринку, серед іншого, належить:

— встановлення таких цін або інших умов придбання або реалізації товару, які неможливо було б встановити за умови існування значної конкуренції на ринку;

— застосування різних цін або різних інших умов до рівнозначних угод із суб'єктами господарювання, продавцями або покупцями без об'єктивно виправданих на те причин;

— обумовлення укладення угод прийняттям суб'єктом господарювання додаткових зобов'язань, які за своєю природою або згідно з торговельними та іншими чесними звичаями в підприємницькій діяльності не стосуються предмета договору;

— обмеження виробництва, ринків або технічного розвитку, який заподіяв або може заподіяти шкоду іншим суб'єктам господарювання, покупцям, продавцям;

— часткова або повна відмова від придбання або реалізації товару через відсутність альтернативних джерел реалізації або придбання;

— суттєве обмеження конкурентоспроможності інших суб'єктів господарювання на ринку без об'єктивно виправданих на те причин;

— створення перешкод доступу на ринок (виходу з ринку) або усунення з ринку продавців, покупців, інших суб'єктів господарювання.

Необхідно враховувати, що перелік заборонених дій, наведений у ч. 2 ст. 13, не є вичерпним. Зловживання монопольним становищем стосується будь-яких дій, що обмежують конкуренцію або обмежують права споживачів.

Перелічені вище види зловживання монопольним (домінуючим) становищем суб'єкта господарювання на ринку мають декілька спеціальних ознак:

по-перше, вони є діяннями, тобто активною чи пасивною поведінкою господарюючого суб'єкта (групи осіб) на ринку, що наносить чи може нанести шкоду суспільним відносинам у сфері конкуренції;

по-друге, дане діяння повинно оцінюватись компетентними органами з точки зору його впливу на економічну ситуацію в Україні і на конкретному товарному ринку. Оцінці підлягає вплив цієї поведінки на інтереси господарюючих суб'єктів і споживачів.

Особливості порядку визначення монопольного (домінуючого) становища суб'єкта господарювання на ринку встановлені Методикою визначення монопольного (домінуючого) становища суб'єктів господарювання на ринку, затвердженою розпорядженням АМКУ №49-р від 05.03.2002 р.

Таким чином, чинне законодавство про захист економічної конкуренції намагається надати економічному аналізу сфери монополізму і конкуренції чіткі правові рамки.

Цьому сприяє і судова практика. Зокрема, Вищий господарський суд України звертає увагу на те, що при вирішенні спору зі справи, обставини якої пов'язані з визначенням меж товарного ринку та/ або монопольного становища суб'єкта господарювання на ньому, господарський суд не повинен знову визначати такі межі та/ або монопольне становище після того, як це зробив орган АМКУ, і таким чином перебирати на себе повноваження зазначеного органу, а має перевірити відповідність прийнятого у зв'язку з цим рішення органу АМКУ вимогам чинного законодавства.

4. Антимонопольний комітет та його компетенція

Основне навантаження на проведення політики у сфері недопущення монополізації і недобросовісної конкуренції покладено на Антимонопольний комітет України (ст. 4 Закону України «Про захист економічної конкуренції»). До повноважень Антимонопольного комітету, крім функцій контролю, відноситься також проведення рекомендаційних роз'яснень з питань антимонопольної політики та недопущення недобросовісної конкуренції.

Антимонопольний комітет є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, цілі якого є забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності. Особливість спеціального статусу полягає у підконтрольності Президенту України і підзвітності Верховній Раді України, якою щорічно подається звіт про його діяльність.

Визначені його основні завдання та компетенція, зокрема:

- Здійснення державного контролю за дотриманням антимонопольного законодавства;
- запобігання, виявлення та припинення порушень Антимонопольного законодавства;
- Контроль за економічною концентрацією;
- Сприяння розвитку добросовісної конкуренції.

Компетенція Антимонопольного комітету передбачена ст. 7 Закону України «Про Антимонопольний комітет України» і зводиться до проведення активних дій, пов'язаних з контрольними та розпорядчими діями органів, що відносяться до системи органів Антимонопольного комітету України. У сфері здійснення контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції Антимонопольний комітет України має такі повноваження:

- 1) розглядати заяви і справи про порушення законодавства про захист економічної конкуренції та проводити розслідування за цими заявами і справами;
- 2) приймати передбачені законодавством про захист економічної конкуренції розпорядження та рішення за заявами і справами, перевіряти та переглядати рішення у справах, надавати висновки щодо кваліфікації дій відповідно до законодавства про захист економічної конкуренції;
- 3) розглядати справи про адміністративні правопорушення, приймати постанови та перевіряти їх законність та обґрунтованість;
- 4) перевіряти суб'єкти господарювання, об'єднання, органи влади, органи місцевого самоврядування, органи адміністративно-господарського управління та контролю щодо дотримання ними вимог законодавства про захист економічної конкуренції та під час проведення розслідувань за заявами і справами про порушення законодавства про захист економічної конкуренції;
- 5) при розгляді заяв і справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції, проведенні перевірки та в інших передбачених законом випадках вимагати від суб'єктів господарювання, об'єднань, органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-

господарського управління та контролю, їх посадових осіб і працівників, інших фізичних та юридичних осіб інформацію, в тому числі з обмеженим доступом;

6) призначати експертизу та експерта з числа осіб, які володіють необхідними знаннями для надання експертного висновку;

7) у випадках та порядку, передбачених законом, проводити огляд службових приміщень та транспортних засобів суб'єктів господарювання - юридичних осіб, вилучати або накладати арешт на предмети, документи чи інші носії інформації, які можуть бути доказами або джерелом доказів у справі незалежно від їх місцезнаходження;

8) у разі перешкоджання працівникам Антимонопольного комітету України у виконанні ними повноважень, передбачених пунктами 4, 5 і 7 цієї частини, залучати поліцейських для застосування заходів, передбачених законом, для подолання перешкод;

9) залучати поліцейських, працівників митних та інших правоохоронних органів для забезпечення проведення розгляду справи про порушення законодавства про захист економічної конкуренції, зокрема в разі проведення розслідування;

10) залучати до проведення перевірок спеціалістів органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій за погодженням з їх керівниками, депутатів місцевих рад за їх згодою;

11) проводити дослідження ринку, визначати межі товарного ринку, а також становище, в тому числі монопольне (домінуюче), суб'єктів господарювання на цьому ринку та приймати відповідні рішення (розпорядження);

12) визначати наявність або відсутність контролю між суб'єктами господарювання або їх частинами та склад групи суб'єктів господарювання, що є єдиним суб'єктом господарювання;

13) вносити до органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування обов'язкові для розгляду подання щодо анулювання ліцензій, припинення операцій, пов'язаних із зовнішньоекономічною діяльністю суб'єктів господарювання, у разі порушення ними законодавства про захист економічної конкуренції;

14) надавати обов'язкові для розгляду рекомендації органам влади, органам місцевого самоврядування, органам адміністративно-господарського управління та контролю, суб'єктам господарювання, об'єднанням щодо припинення дій або бездіяльності, які містять ознаки порушень законодавства про захист економічної конкуренції, та усунення причин виникнення цих порушень і умов, що їм сприяють;

15) звертатися до суду з позовами, заявами і скаргами у зв'язку із застосуванням законодавства про захист економічної конкуренції, а також із запитамися щодо надання інформації про судові справи, що розглядаються цими судами відповідно до законодавства про захист економічної конкуренції;

16) звертатись та одержувати від компетентних органів інших держав необхідну інформацію для здійснення своїх повноважень;

17) надавати компетентним органам інших держав інформацію у випадках та порядку, передбачених законом;

17-1) здійснювати повноваження, передбачені Законом України "Про здійснення державних закупівель" та Законом України "Про публічні закупівлі";

18) здійснювати інші повноваження, передбачені законодавством про захист економічної конкуренції та Законом України "Про здійснення державних закупівель" та Законом України "Про публічні закупівлі".

У сфері здійснення контролю за узгодженими діями, концентрацією Антимонопольний комітет України має такі повноваження:

1) розглядати заяви і справи про надання дозволу, надання висновків, попередніх висновків стосовно узгоджених дій, концентрації, проводити дослідження за цими заявами і справами;

2) приймати передбачені законодавством про захист економічної конкуренції розпорядження та рішення за заявами і справами про надання дозволу на узгоджені дії, концентрацію, надавати висновки, попередні висновки стосовно узгоджених дій, концентрації, висновки щодо кваліфікації дій відповідно до законодавства про захист економічної конкуренції;

3) переглядати, перевіряти рішення, прийняті органами Антимонопольного комітету України в межах компетенції;

4) дозволяти або забороняти узгоджені дії, концентрацію;

5) при розгляді заяв і справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції, проведенні перевірки та в інших передбачених законом випадках вимагати від суб'єктів господарювання, об'єднань, органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю, їх посадових осіб і працівників, інших фізичних та юридичних осіб інформацію, в тому числі з обмеженим доступом;

6) здійснювати повноваження, передбачені пунктами 6, 11, 12, 15 і 16 частини першої цієї статті;

7) здійснювати інші повноваження, передбачені законодавством про захист економічної конкуренції.

У сфері формування та реалізації конкурентної політики, сприяння розвитку конкуренції, нормативного і методичного забезпечення діяльності Антимонопольного комітету України та застосування законодавства про захист економічної конкуренції Антимонопольний комітет України має такі повноваження:

1) вимагати від суб'єктів господарювання, об'єднань, органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю, їх посадових осіб інформацію, у тому числі з обмеженим доступом, необхідну для дослідження ринків, а також інформацію про реалізацію конкурентної політики;

2) узагальнювати та аналізувати інформацію про реалізацію актів законодавства про захист економічної конкуренції щодо пріоритетів і напрямів конкурентної політики;

3) брати участь у розробленні та вносити в установленому порядку Президенту України та Кабінету Міністрів України пропозиції щодо законів та інших нормативно-правових актів, які регулюють питання розвитку конкуренції, конкурентної політики та демонополізації економіки, погоджувати проекти нормативно-правових актів Президента України, Кабінету Міністрів України, центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю, що можуть вплинути на конкуренцію;

4) здійснювати повноваження, передбачені пунктами 6, 11, 12 і 15 частини першої цієї статті;

5) надавати обов'язкові для розгляду рекомендації та вносити до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, установ, організацій, суб'єктів господарювання, об'єднань пропозиції щодо здійснення заходів, спрямованих на обмеження монополізму, розвиток підприємництва і конкуренції, запобігання порушенням законодавства про захист економічної конкуренції, а також щодо припинення дій або бездіяльності, які можуть мати негативний вплив на конкуренцію;

6) взаємодіяти з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, органами адміністративно-господарського управління та контролю, підприємствами, установами та організаціями з питань розвитку, підтримки, захисту економічної конкуренції та демонополізації економіки;

7) узагальнювати практику застосування законодавства про захист економічної конкуренції, вносити до відповідних органів державної влади пропозиції щодо його удосконалення;

8) розробляти та організовувати здійснення заходів, спрямованих на запобігання порушенням законодавства про захист економічної конкуренції;

9) брати участь у розробленні та внесенні Президенту України та Кабінету Міністрів України пропозицій щодо проектів нормативно-правових актів з питань конкурентної політики, розвитку і захисту конкуренції та демонополізації економіки;

10) розробляти та затверджувати разом з іншими заінтересованими органами державної влади міжвідомчі нормативно-правові акти з питань розвитку і захисту економічної конкуренції та демонополізації економіки;

11) приймати власні нормативно-правові акти у формі розпоряджень з питань, що належать до його компетенції, зокрема щодо контролю за узгодженими діями, концентрацією, підвідомчості та розгляду заяв і справ про узгоджені дії, концентрацію, порушення законодавства про захист економічної конкуренції, організації діяльності органів Антимонопольного комітету України;

12) здійснювати офіційне тлумачення власних нормативно-правових актів;

13) надавати рекомендаційні роз'яснення з питань застосування законодавства про захист економічної конкуренції;

14) вносити пропозиції Президенту України, Кабінету Міністрів України, Національному банку України, приписи органам влади, органам місцевого самоврядування щодо зміни прийнятих ними нормативно-правових актів, які не відповідають законодавству про захист економічної конкуренції або внаслідок неоднозначного розуміння яких створюються перешкоди для розвитку конкуренції;

15) утворювати адміністративні колегії Антимонопольного комітету України;

16) утворювати територіальні відділення та дорадчі органи Антимонопольного комітету України;

17) брати участь у розробленні та реалізації міжнародних проектів і програм, а також здійснювати співробітництво з міжнародними організаціями, державними органами і неурядовими організаціями інших держав з питань, що належать до компетенції Антимонопольного комітету України;

18) видавати свої друковані органи, офіційні видання (збірники) актів законодавства про захист економічної конкуренції, вести електронну сторінку в мережі Інтернет;

19) здійснювати інші повноваження, передбачені законодавством про захист економічної конкуренції та Законом України "Про здійснення державних закупівель" та Законом України "Про публічні закупівлі".

Здійснення іншими органами державної влади повноважень Антимонопольного комітету України, передбачених пунктами 1-4 і 11 частини першої, пунктами 1, 2 і 4 частини другої, пунктами 11-13, 15 і 16 частини третьої цієї статті, не допускається.

У сфері здійснення контролю за допустимістю державної допомоги для конкуренції Антимонопольний комітет України має повноваження, визначені Законом України "Про державну допомогу суб'єктам господарювання".

5. Поняття та види дій, що визнаються анти конкурентними

Ст. 1 Закон «Про захист економічної конкуренції» дає визначення економічної конкуренції як змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, в результаті чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість вибирати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначити умови обороту товарів на ринку.

Держава гарантує всім суб'єктам господарювання, незалежно від їхніх організаційних форм діяльності або форми власності, рівні права і створює їм рівні можливості при користуванні природними, матеріально-технічними, трудовими, фінансовими та іншими ресурсами, але поряд із цим саме держава у відповідності зі ст. 42 Конституції України забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності.

Відповідно до ст. 5 Закону України «Про захист економічної конкуренції» (далі — Закон), узгодженими діями є укладення суб'єктами господарювання

угод у будь-якій формі, прийняття об'єднаннями рішень у будь-якій формі, а також будь-яка інша погоджена конкурентна поведінка (діяльність, бездіяльність) суб'єктів господарювання. Узгодженими діями є також створення суб'єкта господарювання, об'єднання, метою чи наслідком створення якого є координація конкурентної поведінки між суб'єктами господарювання, що створили зазначений суб'єкт господарювання, об'єднання, або між ними та новоствореним суб'єктом господарювання, або вступ до такого об'єднання. Відповідно, особи, які чинять або мають намір чинити узгоджені дії, є учасниками даних узгоджених дій.

Критерії узгоджених дій уточнюються розпорядженням АМК України «Про затвердження Типових вимог до узгоджених дій для загального звільнення від попереднього одержання дозволу органів Антимонопольного комітету України на узгоджені дії суб'єктів господарювання» від 12.02.2002 р. № 27-р. Цим актом виділяються горизонтальні, вертикальні, конгломератні та змішані узгоджені дії. Горизонтальні узгоджені дії пов'язуються із випадком, коли суб'єкти господарювання, до складу яких входять учасники узгоджених дій, конкурують або можуть конкурувати між собою на одному ринку товарів.

Вертикальні узгоджені дії — коли суб'єкти господарювання, до складу яких входять учасники узгоджених дій, не конкурують і за існуючих умов не можуть конкурувати між собою на одному ринку товарів, і при цьому перебувають або можуть перебувати у відносинах купівлі-продажу на відповідних товарних ринках (продавець — покупець, постачальник — споживач).

Конгломератні узгоджені дії — коли суб'єкти господарювання, до складу яких входять учасники узгоджених дій, не конкурують і за існуючих умов не можуть конкурувати між собою на одному ринку товарів і при цьому не перебувають або не можуть перебувати у відносинах купівлі-продажу на відповідних товарних ринках (продавець — покупець, постачальник — споживач).

Змішані узгоджені дії — коли частина суб'єктів господарювання, до складу яких входять учасники узгоджених дій, конкурують або можуть конкурувати між собою на одному ринку товарів і при цьому перебувають або можуть перебувати у відносинах купівлі-продажу на відповідних товарних ринках (продавець — покупець, постачальник — споживач), а інші частини не конкурують і за існуючих умов не можуть конкурувати між собою на одному ринку товарів і при цьому не перебувають або не можуть перебувати у відносинах купівлі-продажу на відповідних товарних ринках (продавець — покупець, постачальник — споживач).

Правопорушенням є антиконкурентні узгоджені дії. Відповідно до ч. 1 ст. 6 вказаного Закону, антиконкурентними узгодженими діями визнаються узгоджені дії, які призвели або можуть призвести до недопущення, усунення або обмеження конкуренції.

Поняття недопущення, усунення та обмеження конкуренції, що застосовується в цьому випадку аналогічне встановленому для зловживання монопольним становищем.

У ч. 2 ст. 6 Закону «Про захист економічної конкуренції» визначено перелік заборонених видів антиконкурентних узгоджених дій, які, серед іншого, стосуються:

- встановлення цін або інших умов придбання або реалізації товарів;
- обмеження виробництва, ринків товарів, техніко-технологічного розвитку, інвестицій або встановлення контролю над ними;
- розподіл ринків або джерел постачання за територіальним принципом, асортиментом товарів, обсягом їх реалізації або придбання, за колом продавців, покупців або споживачів або за іншими ознаками;
- спотворення результатів торгів, аукціонів, конкурсів, тендерів;
- усунення з ринку або обмеження доступу на ринок інших суб'єктів господарювання, покупців, продавців;
- застосування різних умов до рівнозначних угод з іншими суб'єктами господарювання, що ставить останніх в невігідне становище в конкуренції;
- укладення угод за умови прийняття іншими суб'єктами господарювання додаткових зобов'язань, які за своїм змістом або згідно з торговими та іншими чесними традиціями в підприємницькій діяльності не стосуються предмета цих угод;
- суттєвого обмеження конкурентоспроможності інших суб'єктів господарювання на ринку без об'єктивно виправданих на те причин.

Цей перелік не є вичерпним. Антиконкурентні узгоджені дії можуть визначатися за загальним критерієм узгоджених дій, які можуть призвести або призвели до недопущення, усунення чи обмеження конкуренції.

Узгоджені дії можуть бути дозволені органами АМКУ, якщо їх учасники зможуть довести, що ці дії сприяють:

- вдосконаленню виробництва, придбання або реалізації товару;
- техніко-технологічному, економічному розвитку;
- розвитку малих або середніх підприємств;
- оптимізації експорту чи імпорту товарів;
- розробленню та застосуванню уніфікованих технічних умов або стандартів на товари ;
- раціоналізації виробництва (ст. 10 Закону).

Вказані узгоджені дії не можуть бути дозволені органами АМКУ, якщо конкуренція суттєво обмежується на всьому ринку чи в значеній його частині.

Крім цього КМУ може дозволити узгоджені дії, на які АМКУ не було надано дозволу, якщо учасники узгоджених дій доведуть, що позитивний ефект для суспільних інтересів переважає негативні наслідки обмеження конкуренції.

Дозвіл на вказані вище узгоджені дії не може бути наданий у будь-якому разі, якщо:

- учасники узгоджених дій застосовують обмеження, які не є необхідними для реалізації узгоджених дій;

— обмеження конкуренції становить загрозу системі ринкової економіки.

Не потребують будь-якого дозволу узгоджені дії малих або середніх підприємців щодо спільного придбання товарів, які не призводять до суттєвого обмеження конкуренції та сприяють підвищенню конкурентоспроможності малих або середніх підприємців (ст. 7 Закону).

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 07.06.96 р. недобросовісна конкуренція визначена як будь-які дії у конкуренції, що суперечать торговим та іншим чесним звичаям у господарській діяльності.

Законодавець у частині другій ст. 1 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» підкреслює: «Недобросовісною конкуренцією є дії у конкуренції, зокрема визначені главами 2-4 цього Закону», тобто наступні:

- неправомірне використання ділової репутації суб'єкта господарювання;
- створення перешкод суб'єктам господарювання у процесі конкуренції та досягнення неправомірних переваг у конкуренції; неправомірне збирання, розголошення та використання комерційної таємниці.

Дії з неправомірного використання ділової репутації суб'єкта господарювання можуть мати наступні вирази:

- неправомірне використання позначень;
- неправомірне використання товару іншого виробника;
- копіювання зовнішнього вигляду виробу;
- порівняльна реклама.

Інформацією, що вводить в оману, є, зокрема, відомості, які:

- містять неповні, неточні або неправдиві дані про походження товару, виробника, продавця, спосіб виготовлення, джерела та спосіб придбання, реалізації, кількість, споживчі властивості, якість, комплектність, придатність до застосування, стандарти, характеристики, особливості реалізації товарів, робіт, послуг, ціну і знижки на них, а також про істотні умови договору;

- містять неповні, неточні або неправдиві дані про фінансовий стан чи господарську діяльність суб'єкта господарювання;

- приписують повноваження та права, яких не мають, або відносини, в яких не перебувають;

- містять посилення на обсяги виробництва, придбання, продажу чи поставки товарів, виконання робіт, надання послуг, яких фактично не було на день поширення інформації.

Неправомірне збирання, розголошення та використання комерційної таємниці є наступним окремим блоком дій з вчинення антиконкуретних дій суб'єктами господарювання та складається з наступних проявів:

- неправомірне збирання комерційної таємниці та розголошення комерційної таємниці;
- схилення до розголошення комерційної таємниці;
- неправомірне використання комерційної таємниці.

Під неправомірним використанням комерційної таємниці розуміється впровадження у виробництво або врахування під час планування чи здійснення господарської діяльності без дозволу уповноваженої на те особи відомостей, що становлять відповідно до законодавства України комерційну таємницю.

Особа, яка протиправно використовує комерційну інформацію, що належить суб'єкту господарювання, зобов'язана відшкодувати завдані йому такими діями збитки відповідно до закону. Особа, яка самостійно і добросовісно одержала інформацію, що є комерційною таємницею, має право використовувати цю інформацію на свій розсуд. Вчинення усіх актів, визначених вище як недобросовісна конкуренція, тягне за собою відповідальність, передбачену Законом «Про захист від недобросовісної конкуренції».

Застосування заходів відповідальності за порушення правил конкурентної боротьби здійснюється, зокрема, через систему штрафів, які визначаються за рішеннями АМКУ та його територіальних відділень на підставі законодавства (зокрема, згідно з Положенням про порядок проведення перевірок додержання законодавства про захист економічної конкуренції, затвердженого Розпорядженням АМКУ від 25.12.2001 р. № 182-р).

Для збалансування інтересів суб'єктів господарювання та забезпечення рівності усіх перед законом нормативно-правовими актами, які регламентують питання захисту від недобросовісної конкуренції, визначена можливість оскарження наведених рішень органів АМКУ.